

ИНИЦИЈАТИВА НА ЖЕНИ ОД ШУТО ОРИЗАРИ

ВЕСНИК НА
ЖЕНИТЕ ОД
ШУТО
ОРИЗАРИ

РЕПРОДУКТИВНОТО
ЗДРАВЈЕ И ПРАВА
НА РОМКИТЕ

БР.2, ЈУЛИ, 2018 ГОДИНА, СКОПЈЕ

Наслов:

Весник на жените од Шуто Оризари –
репродуктивното здравје и права на Ромките

Уредник:

Иницијатива на жени од Шуто Оризари

Година:

година 2, број 2, тековна година 2018

Издавач:

ХЕРА – Асоцијација за здравствена едукација и истражување,
„Франклин Рузвелт“ 51а/26,
www.hera.org.mk
hera@hera.org.mk

Печат:

Пропоинт Скопје

Драги пријатели, поддржувачи, соработници и надлежни институции,

Пред вас е вториот број на весникот на Иницијативата на жени од Шуто Оризари, посветен на актуелните предизвици за остварување на репродуктивното здравје и права на Ромките.

Иако во 2017 година се реши долгогодишниот проблем со недостигот на матичен гинеколог во нашата општина, сепак, сè уште се соочуваме со многубројни проблеми и препреки при остварување на сексуалните и репродуктивни права.

Последното истражување коешто го спроведовме во Шуто Оризари, алармира за постоечките проблеми како што се незаконската наплата на прегледите од страна на матичните гинеколози и огромниот процент на малолетнички бремености. Постои недостиг и на механизми за спроведување на мерки од превентивните програми, како што се предвидените бесплатни анализи и прегледи за бремените жени без лична документација.

Токму поради сево ова, со вас ќе споделиме искуства од нашите теренски активности и ќе ви ги прикажеме овие предизвици преку човечки примери. Одблиску ќе ве запознаеме и со дел од нашите параправнички и теренски работнички и со проблемите што ги сретнуваат на терен.

Мотивирани од последните резултати од истражувањето кои покажаа дека дури 20% од бремените во Шуто Оризари се малолетни, посебно место во овој број на весникот посветуваме на малолетничката бременост низ призмата на психолог којшто работи токму на оваа тема во младинскиот центар „Сакам да знам“ во Шуто Оризари.

За ова и за приоритетите на локалната власт разговаравме со Претседателката на Советот на Општина Шуто Оризари.

Се надеваме дека заедно ќе поттикнеме институционални реформи кон остварување на правата на сите, за подобро сексуално и репродуктивно здравје.

Уживајте во читањето!

**Салија Бекир Халим,
Иницијатива на жени од Шуто Оризари**

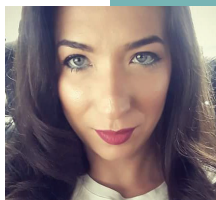

Вашите мислења и коментари се добредојдени.

Пишете ни на

Inicijativanazeni.sutoorizari@gmail.com

<https://www.facebook.com/zenisutoorizari>

КАКО БРЕМЕНОСТА ВЛИЈАЕ ВРЗ ПСИХИЧКОТО ЗДРАВЈЕ НА МАЛОЛЕТНАТА ЛИЧНОСТ?

Јасмина Јонуз,
психолог во младинскиот центар
„Сакам да знам“, Шуто Оризари

Малолетничката бременост и раното стапување во брак се загрижувачки појави кои и покрај модерното време во кое живееме, сè уште се провлекуваат во одредени контексти на нашето општество и бараат сериозно внимание со цел нивна превенција и намалување. Извештаите од водечки светски организации покажуваат дека на светско ниво, над 13 милиони деца се родени од жени на возраст под 20 години. Повеќе од 90% од овие раѓања се случуваат во земјите во развој. Истражувањата велат дека 70.000 мајки адолесценти умираат секоја година бидејќи нивното тело не е физички подготвено за бременост.¹ Последните истражувања ни откриваат дека 20% од бременостите кај ромската женска популација во општината Шуто Оризари се малолетнички бремености.² Бременоста кај малолетничка, освен сериозните физиолошки, медицински и социо-економски последици, може да предизвика и сериозни психолошки последици. Во натамошниот текст ќе го разгледаме концептот на малолетничка бременост низ призмата на психолошките аспекти и на негативните ефекти што ги предизвикува.

Кога зборуваме за малолетничка бременост, главното прашање кое се поставува е кои се причините за малолетничката бременост и како до нејзина превенција? Постојат различни наоди на светско ниво, но во контекст на оваа статија би сакала да ги споделим моите впечатоци како психолог кој соработува со младинскиот центар „Сакам да знам“ во Шуто Оризари и со Иницијативата на жени Шуто Оризари и да го доближам начинот на размислување на малолетните мајки.

Малолетничката бременост најчесто е поврзана со сиромаштијата, ниското ниво на образование, невработеноста, традицијата и со практикувањето ритуали. Особено важни фактори на ризик во локалната заедница на Шуто Оризари се токму традицијата и ритуалите кои сè уште се цврсто врежани во колективната свест на жителите во оваа локална заедница.

Од една страна го имаме раното стапување во брак како тренд кој се копира меѓу младите, а од друга страна имаме ситуации каде што малолетната личност која дознава за својата бременост, под притисок на традицијата решава да ја продолжи.

Што се случува во главата на малолетна личност која дознава дека е бремена? Најчесто, под притисок и силно чувство на страв од осуда и од отфрленост, реагираат без темелно размислување за последиците. Негирањето е една од најопасните можни реакции на малолетна личност која дознава за својата бременост. Често, адолесцентите стравуваат да им кажат на своите родители и негираат, што ги зголемува факторите на ризик поради ненавремени прегледи или неможност за прекинување на несаканата бременост. Малолетничката бременост има огромно влијание врз самовербата на младата мајка, а тоа е во корелација со напуштање на училиштето што е една од најопасните последици за нејзиниот понатамошен живот. Малолетната мајка е исмејувана од врсниците и се чувствува стигматизирано, најчесто го напушта училиштето, а чувството на отфрленост и избегнување на активности надвор од домот често може да резултира со депресија. Воедно, постпородилната депресија е една од најчестите последици која може да ѝ се случи на малолетната личност по бременоста.

Познато истражување спроведено на канадска популација од 6000 жени добило резултати дека постпородилната депресија е два пати почеста кај девојките на возраст од 15 до 19 години отколку кај жени на возраст над 25 години.³ Тука спаѓаат и младите кои не се свесни за ризиците од малолетничката бременост и без доволно да размислат, влегуваат во процес на безброј негативни ефекти, изјавувајќи дека се подготвени за брак и родителство.

¹ Mayor, S. (2004). Pregnancy and childbirth are leading causes of death in teenage girls in developing countries. *BMJ : British Medical Journal*, 328(7449), 1152

² <https://hera.org.mk/karta-so-ocena-od-zaednicata-6/>

³ Kingston, Heaman, Fell, Chalmers & Maternity Experiences Study Group of the Canadian Perinatal Surveillance System, 2012

„Превенција на малолетнички бремености“ - Едукативна работилница за млади во Шуто Оризари

Во секој случај, независно од причините и од тоа дали бременоста е перципирана како сакана или несакана, пристапот до информации и услуги, како и зголемувањето на свесноста за последиците од малолетничката бременост се клучни за превенцијата на малолетничката бременост. Младите имаат потреба од информации за контрацепција и за планирање на бременоста, но пред сè за сексуалноста како нормален дел од психофизичкиот развој на една личност. Верувам дека со дебата за сексуалноста тие ќе бидат и помотивирани да користат контрацепција, а воедно и поретко ќе ги избегнуваат родителите, со кои многу често се оддалечуваат кога ќе дојде до бременост, со што се зголемуваат факторите на ризик.

Младинскиот центар „Сакам да знам“ во Шуто Оризари и Иницијативата на жените од Шуто Оризари активно работат на зголемување на свесноста за негативните последици од малолетничката бре-

меност преку спроведување едукации во локалните училишта и граѓански организации. Во едукациите е вметнат и психолошкиот аспект, со младите се работи интерактивно, непосредно и на едноставен начин, преку групни дебати и активности им се доближуваат потребните информации.

На пример, на работилниците често групно правиме табели со „за“ и со „против“, решаваме студии на случаи или игри на улоги со што на сликовит начин учесниците увидуваат што губат или добиваат со малолетничката бременост. Во младинскиот центар е достапна и бесплатна индивидуална психолошка поддршка за локалната заедница.

Можеме да заклучиме дека за успешна превенција на малолетничката бременост е неопходно да се зголеми и свесноста за последиците од неа и достапноста на информации и услуги за сексуално и репродуктивно здравје.

Неопходно е Министерството за образование и наука да го имплементира сеопфатното сексуално образование како редовен предмет во основните и во средните училишта и да поведе сметка за реинтегрирањето на Ромите преку нивно мотивирање за запишување во училишта надвор од локалната заедница.

ПРЕКУ ИНИЦИЈАТИВАТА НА ЖЕНИ ОД ШУТО ОРИЗАРИ ПРИДОНЕСУВАМ ЗА ДОБРОТО НА ЗАЕДНИЦАТА

Мерита Сакип,
теренска работничка и паравничка
Иницијатива на жени од Шуто Оризари

Јас сум Мерита Сакип, имам 21 година. Повеќе од две години работам како паравничка во Младинскиот центар „Сакам да знам“ во Шуто Оризари и една година како мониторинг⁴ на заедницата. Веќе две години сум дел од Иницијативата на жени од Шуто Оризари која е неформална група на активистки од ромската заедница, чија мисија е унапредување на репродуктивното здравје на Ромките како маргинализирана група во општеството.

Ангажманот како паравничка ми дава можност да му помогнам на локалното население во давање општи информации за полесно остварување на здравствените, социјалните и семејните, сексуалните и репродуктивните права како и во областа на заштита од дискриминација. Придружбите со клиентите до надлежните институции со цел полесно остварување на нивните права се исто така составен дел од мојата работа како паравничка.

Како мониторинг во заедницата, ги информирам бремените жени и штотуку породените жени за сите прегледи и биохемиски анализи кои им следуваат согласно програмите за здравствена заштита. Во текот на работењето сум имала многу случаи, посебно со бремените жени кои немаат доволно информации, ниту пак знаат каде да ги побараат. Би сакала да споделам едно мое искуство, еден успешно решен случај за бремена жена која немаше документи за лична идентификација.

Имено, жената се обратила во ЈЗУ Клиника за гинекологија и акушерство за преглед бидејќи чувствувала болки во stomакот, но од таму била одбиена бидејќи немала упат до Клиниката. Поради тоа, жената очајна и со големи болки ни се обрати нам, во младинскиот центар „Сакам да знам“ во Шуто Оризари, барајќи помош.

Веднаш се договоривме да направиме придружба до Клиниката за гинекологија и акушерство каде што заедно со неа разговаравме со службено лице од Клиниката кое го информиравме дека жената нема никакви документи за лична идентификација, дека втор пат доаѓа со силни болки во stomакот и дека согласно нашето законодавство и превентивните програми, мора да ѝ се даде потребната грижа и да ѝ се направат сите потребни испитувања. Веднаш по разговорот, на жената ѝ беа направени неопходните прегледи при што лекарите констатираа дека го надминала терминот за породување и ја задржаа во болница за понатамошно следење на здравствената состојба. По неколку дена се породила во болнички услови под соодветен лекарски надзор и роди здраво дете. Морам да напоменам и дека во Клиниката ништо не ѝ беше наплатено, ниту за болничкото сместување пред и по породувањето, ниту за самото породување.

Според Програмата за активна здравствена заштита на мајки и деца во Република Македонија за 2018 година, предвидени се бесплатни прегледи и биохемиски анализи во текот на бременоста, бесплатно породување за бремените жени кои се здравствено неосигурани, од ромска етничка припадност од социјално ранливи категории и/или без идентификација, како и бесплатно болничко лекување на доенчиња и деца од здравствено неосигурани жени, Ромки, жени од социјално ранливи категории и лица без документи за лична идентификација.

⁴ Теренска работничка која во рамки на заедницата нуди информации за остварување на сексуалното и репродуктивното здравје на жените во репродуктивен период и бремените жени и ги следи состојбите од оваа област преку спроведување на истражувања со кои се оценува пристапот и квалитетот на услугите за сексуално и репродуктивно здравје

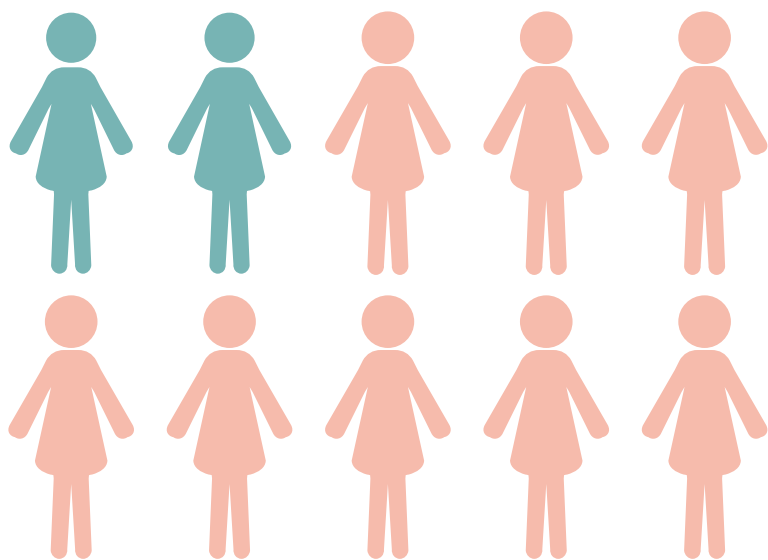

Имавме и случај со бремена жена која немаше документи за лична идентификација и која ни се обрати за помош, а ние ја упативме да го посети гинекологот во најблиска гинеколошка ординација. Гинекологот пред самиот преглед ѝ укажа дека ќе ја прегледа, но и дека ќе ѝ ја наплати извршената услуга бидејќи нема здравствено осигурување. Постоеше потреба да се направат дополнителни испитувања и поради тоа организиравме придружба до Клиниката за гинекологија и акушерство. Од таму нè информираа дека тие како Клиника се надлежни за вакви прегледи само ако жената се води како итен случај додека, пак, сите останати прегледи треба да бидат извршени во примарната здравствена заштита, односно кај матичните гинеколози и покрај тоа што според Програмата за активна здравствена заштита на мајки и деца за 2018 година, само јавните здравствени установи се извршители на оваа мерка. Во еден момент, дури кога ѝ се слоши на жената која ја придружувавме по што доби силни вртоглавици, со сите наши напори и труд прифатија да ја прегледаат.

Сега жената редовно посетува гинеколог во приватна гинеколошка ординација, но имајќи предвид дека матичните гинеколози немаат надлежност да ги имплементираат мерките од програмите за здравствена заштита на мајки и деца коишто се однесуваат на здравствено неосигурани жени, пациентката е принудена да плаќа за сите прегледи.

Сето ова потврдува дека при донесувањето на превентивните програми за здравствена заштита на мајки и деца, Министерството за здравство не ги има целосно осмислено механизмите за нивно ефективно искористување од страна на бремените жени без здравствено осигурување и на жените без документи за лична идентификација.

Ова го потврдуваат и резултатите што ги добивме со нашето последно истражување спроведено меѓу бремените жени и штотуку породените жени кои живеат на територијата на општина Шуто Оризари, познато уште и како Карта со оцена на заедницата за 2017 година⁵. Истражувањето покажа дека иако Програмата за активна здравствена заштита на мајки и деца предвидува бесплатни прегледи и за бремените жени без здравствено осигурување, само

20%

**ОД ЖЕНИТЕ БЕЗ
ЗДРАВСТВЕНО
ОСИГУРУВАЊЕ ГО
ИСКОРИСТИЛЕ
ОВА ПРАВО.**

Државата треба да преземе итни мерки за системско решавање на долгогодишниот проблем со лицата кои немаат документи за лична идентификација, да преземе системски мерки за решавање на проблемот со незаконската наплата на услуги кои се бесплатни кај матичните гинеколози и да овозможи ефективна примена на превентивните програми за здравствена заштита.

⁵ <https://hera.org.mk/karta-so-ocena-od-zaednicata-6/>

ОПШТИНАТА НЕМА ДА ОСТАНЕ НЕМА И ГЛУВА ПРЕД ПРОБЛЕМИТЕ ВО ЗАЕДНИЦАТА

Интервју со
Фатима Османовска,
Претседателка на
Советот на Општина Шуто Оризари

Почитувана г-а Османовска, теренското истражување кое го спроведовме во 2017 година во општина Шуто Оризари, покажа дека 20% од испитаничките се бремени малолетни девојки, односно, дека секоја петта бремена е малолетна. Дали општината ќе преземе мерки за превенција на бремености во малолетна возраст, имајќи предвид дека тие доведуваат до прекин на образованието и до помала конкурентност на пазарот на трудот?

- Во февруари 2018 година Општина Шуто Оризари ги усвои локалните акциски планови (ЛАП) за периодот 2018-2020 согласно Стратегијата за Роми. Во делот на ЛАП за здравство и ЛАП за образование е предвидена конкретна поддршка на граѓанските организации на локално ниво кои работат на оваа тематика, но и директно вклучување на Општината во спроведувањето на активности преку анимација на целната група во рамки на училиштата. Сметаме дека покрај родителите, клучна улога во спречувањето на оваа појава имаат и наставниот и стручниот кадар во основните училишта и затоа и планот со директорите е да се остручи кадарот за работа со децата на оваа тема.

Истото истражување ни покажа дека 82% од испитаничките платиле за преглед кај матичниот гинеколог кој согласно националните прописи од областа на здравствената заштита е бесплатен. Дали Општината ќе преземе мерки за надминување на бариерите со кои се соочуваат бремените жени и жените во репродуктивен период во однос на пристапот до услуги за репродуктивно здравје?

- Иако општината нема директна надлежност во делот на обезбедување здравствена заштита на локално ниво, но со оглед на тоа дека се работи за жителки на општината, не смее да остане „нема и глува“ пред проблемот и секако дека би ја поддржале која било иницијатива на граѓанските организации кои работат на застапување на ова прашање. И како локална самоуправа ќе реагираме до сите институции кои ги прекршуваат правата на жените.

Во Шуто Оризари постојат повеќе граѓански организации. Имајќи предвид дека акциониот план за работата на Општината веќе е донесен, дали во него се предвидени средства за поддршка на граѓанските организации и како и со која цел ќе се насочат?

- Предвидено е со локалниот акциски план за здравство да се поддржат граѓански организации на локално ниво. Иако предвидениот буџет е скроман, сепак сметаме дека мора да започнеме од некаде со градење на стратешко партнерство на локалната самоуправа и организациите кои делуваат на терен.

Социјалната благосостојба на граѓаните е неопходен услов за остварување на правото на здравје. Голем дел од граѓаните во Шуто Оризари живеат во сиромаштија. Случаите што ги идентификуваме на терен најчесто се поврзани со остварување на правата од социјална заштита. Дали, според Вас, моделот на социјална заштита е соодветен за да понуди почетна основа за достоинствен живот, а со тоа и за правото на здравје?

- Лично сметам дека постоечкиот систем не одговара на специфичните потреби на нашата заедница. Потребни се итни реформи и особено внимание треба да се посвети на превентивниот дел на социјалниот систем. Не можеме постојано да „лечиме“ појави, тоа е скапо, најчесто долгорочно, често и без резултати. Ако работиме на превентивна индивидуализирана работа со семејствата кои се корисници на социјалниот систем, сметам дека позитивните резултати ќе бидат неизбежни.

Неодамна Министерството за труд и социјална политика отвори регистар на лица кои немаат лична документација. Дали сметате дека регистарот ќе придонесе кон полесен пристап на граѓаните до институциите кои одлучуваат за нивното здравје и права?

- Секако, оваа одлука е за поздравување и до завршувањето на целиот процес се надевам дека ќе се оствари и крајната цел, таа што и самите ја напоменавте пристап до институциите.

Предизвиците со кои секојдневно се соочуваат граѓаните од Шуто Оризари се многубројни и секојдневни - социјални, здравствени, проблеми со домување и долгови. Кои се општинските приоритети за 2018 година?

- Нашите приоритети реално е тешко да ги наброиме. Сè ни е приоритет бидејќи сите области се поврзани. Меѓутоа од некаде мора да се почне. Оваа година ја посветуваме на планирање и изготвување проекти во областа на инфраструктурата и домувањето. Во план ни е и да изготвиме документација за основање на првата индустриска зона во општината за да го зајакнеме вработувањето. Секако и другите области не ги оставаме, во делот на образованието и детската заштита, се гради новата градинка што со нетрпение сите ја очекуваме, планираме реновирање и модернизација на стариот дел од ОУ „Браќа Рамиз и Хамид“, но и раззелување на голем дел од општината.

СО ТЕРЕНСКАТА РАБОТА ГИ ЗАЈАКНУВАМ ДРУГИТЕ АМА И СЕБЕСИ

Љулзиме Реџеџи,
параправничка
Иницијатива на жени од Шуто Оризари

Јас сум Љулзиме, имам 23 години. Потекнувам од 11-члено ромско семејство; имам 5 сестри и 4 браќа. Заедно со моите родители живееме во скромна куќа во Шуто Оризари. Како секој млад човек, имав свои соништа, да учам и да завршам факултет, потоа да се вработам и да можам да им помогнам на моите родители. Но, за жал, поради финансиската состојба, не бев во можност да вложувам во своето образование.

Потекнувам од сиромашно семејство, моите родители немаат образование, ниту пак работат некаде. Ни јас, како ни тие, немав можност да го завршам образованието до крај и затоа, ми беше тешко да најдам пристојна работа. Од мали нозе бев третирана како возрасна личност, морав да работам за да придонесам во семејството. На 16-годишна возраст морав да барам работа и за прв пат бев ангажирана како волонтерка во организација во Скопје, која работеше како дневен центар за деца коишто секојдневно доаѓаа во организацијата и под менторство ги исполнуваа своите училишни обврски. Освен тоа, јас во слободното време се грижев за моите помлади сестри и помагав околу домашните работи. Мајка ми е болна и не е во состојба да работи, додека, пак, татко ми нема постојано вработување, па работи онаму како што може.

И покрај условите во коишто живеам, мечтаев да се образувам но немав можност, а и моите не ми дозволуваа на време да се запишам во училиште со оглед на мојата улога на постара сестра и на обемот на домашни обврски. По четири години мојот волонтерски ангажман заврши. Барав работа, но беше тешко да најдам. Без образование барањето работа е обесхрабрувачки процес. Животот ми стана потежок. Еден ден ме повика познаничка која во моментот работеше во една организација. Кога првично ми ги опиша работните обврски, помислив дека нема да можам да се снајдам. Кога го слушнав зборот „параправник“, не знаев што значи тоа ниту пак бев сигурна во себе дека ќе успеам во исполнувањето на обврските кои од мене ќе ги бара новиот ангажман.

Дознав дека параправник е лице кое препознава повреди на права во самата заедница и претставува врска помеѓу граѓаните од една страна

и правниците и адвокатите од друга страна, кои понатаму градат стратешки случаи и застапуваат клиенти од заедницата. Сфатив дека ангажманот ќе бара сериозна посветеност бидејќи веднаш добив материјали за да се подготвам. Работев под менторство на поiskusните од мене. Учествував на обуки преку кои требаше да се оспособам за успешно да комуницирам со граѓаните, да добијам информации за повредени права и да ја олеснам нивната соработка со институциите.

Откако почнав со новиот ангажман, излегов од мојот свет, си ги проширив хоризонтите, запознав нови лица и имав можност да ги усвојам знаењето и вештините. Сега, освен што работам како параправничка, дел сум и од Иницијативата на жени од Шуто Оризари, како неформална група на активистки кои ја следат работата на институциите и на давателите на услуги, со цел да се обезбеди, пред сè, непречен пристап до здравствени услуги за нашите сограѓан(к)и Ром(к)и.

Имајќи ги предвид социјалните проблеми со кои се соочуваме во Шуто Оризари, илузија е да се зборува за право на здравје. Затоа, особено сме фокусирани на препознавање на прекршени права на граѓаните од областа на социјалната заштита. Горда сум што и јас можам да сторам нешто корисно за лицата од мојата заедница, да им ја зајакнам свеста за нивните права и да ги мотивирам да бараат заштита од надлежните институции. Работата како параправник ми го отвори умот, учам нешта кои ги пренесувам во мојата заедница. Се чувствувам корисно, исполнето, животот го гледам од друга перспектива, не сум истата девојка која не знаеше ништо друго освен да чува деца. Иако немав среќа да се образувам како сите останати врстници, сепак сум горда на себе. И покрај тоа што сум Ромка и без високо образование, целосно сум прифатена во средината во која работам.

Обврските кои ги исполнувам се претежно теренски, по принципот „од врата до врата“, им помагам на клиентите во остварувањето на права од областа на здравствената заштита, дискриминацијата, социјалната заштита, сексуалните и репродуктивните права. Секојдневно се соочувам со различни ситуации, теренот кој го минуваме како параправници ни е веќе секојдневие, луѓето нè

Граѓански форум за улогата на патронажната сестра во заедницата

очекуваат со надеж дека ќе им помогнеме да си го остварат правото кое им е прекршено. Параправната помош е доста корисна за многу луѓе, бидејќи навистина им помагаме. Целта ни е да ги зајакнеме граѓаните за да преземаат дејствија самостојно и да се соочат со институциите кои одлучуваат за нивните права. Организираме едукативни работилници на кои каниме луѓе од самата заедница за да им пренесеме информации кои им се корисни, а не ги добиле од институциите или пак, кога станува збор за нови, актуелни состојби

кои се важни за нив. Како на пример, отворањето на гинеколошката ординација во Шуто Оризари, евидентирањето на лицата без лична документација од страна на надлежните институции, како и други важни информации, со цел, на крај, полесно да го остварат правото на здравје.

Параправната помош бара посветеност кон граѓаните, секојдневна комуникација, следење на состојбите, но сето тоа вреди бидејќи користа од неа е огромна за ранливите групи на граѓани, чиј пристап до институциите е особено отежнат.

Од друга страна, соработката со институциите и нивните заложби се клучен аспект за остварување на правата на граѓаните. Колку се поотворени, толку поголема ќе биде вклученоста на најранливите групи на граѓани во креирањето на политики кои се важни за нив и во нивната што е можно поефективно спроведување.

ИНЦИЈАТИВА
НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОРИЗАРИ

FOUNDATION ФОНДАЦИЈА
OPEN ОТВОРЕНО
SOCIETY ОПШТЕСТВО
MACEDONIA МАКЕДОНИЈА